
УДК 930.253(712.743)Огієнко”1926/1940”

Валентина Соболь
Варшавський університет

**ЕГО-ДОКУМЕНТИ ІВАНА ОГІЄНКА ПОЛЬСЬКОГО
ПЕРІОДУ 1926-1940
(З АРХІВНИХ СХОВИЩ У ВІННІПЕЗІ)**

Після знайомства з архівними матеріалами, які оприявнюють психологічну канву діяльності І. Огієнка, авторка робить спробу уточнити обставини варшавського періоду його життя і творчості.

Ключові слова: Огієнко, архівні матеріали, щоденник.

Sobol Walentyna. Ego-dokumenty Iwana Ohienki z okresu polskiego 1926-1940 (z archiwum w Winnipeg).

Po zapoznaniu się z materiałami archiwalnymi, ilustrującymi podłoże psychologiczne działalności Iwana Ohienki, Autorka robi próbę doprecyzowania okoliczności warszawskiego okresu jego życia i twórczości.

Słowa kluczowe: Ohienko, materiały archiwalne, pamiętnik.

Sobol Valentyna. Ivan Ohienko's ego-dokuments of Polish period 1926-1940 (from the Winnipeg's archives).

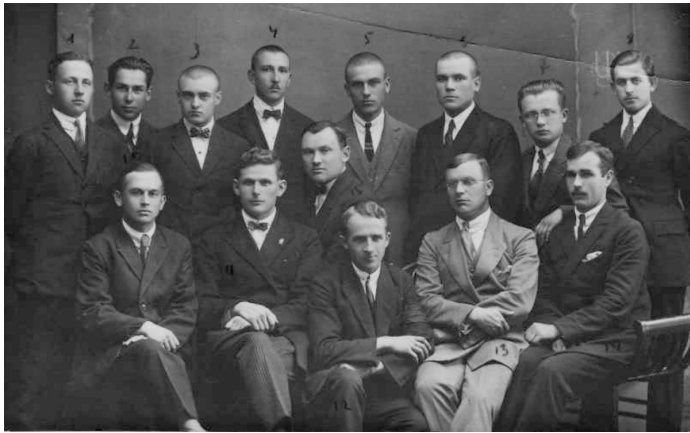
After reviewing the archival materials illustrating psychological basis of Ivan Ohienko activity, the author makes an attempt to clarify the circumstances of the Warsaw period of his life and work.

Keywords: Ohienko, archival materials, diary.

*Висловлюю вдячність Канадському Інституту Українознавчих
Студій за підтримку мого наукового проекту і можливість працювати в
наукових архівах. Дякую митрополиту Юрію та доброзичливим працівникам
Ukrainian Ortodox Church of Canada
Марії Корчевич, Володимиру Сеньчуку, Генрі Кузі,
Валентині Дмитренко, Андрієві Сірому за сприяння в праці.*

Мета цієї розвідки – погляд на окреслену проблему після досить тривалої роботи в архіві Івана Огієнка в Ukrainian Ortodox Church of Canada в липні-серпні 2015 року, в світлі опрацьованих документів, прочитання кільканадцяти щоденникових зошитів митрополита. Адже як справедливо наголосив автор першого ґрунтовного життєпису Огієнка Микола Тимошик [11, с.16], віднайдене доведеться «розшифровувати, доповнювати, з'ясовувати, переосмислювати не одному досліднику, аби стерти фальшивий глянець», покладений тоталітарною системою на біографію великого українця.

Життя Івана Огієнка в Польщі, ще не митрополита, а професора богословського факультету Варшавського університету – то дуже складна і, за моїм переконанням, трагічна сторінка в його долі, яка наклала найвиразніший відбиток на увесь подальший перебіг подій його життя. Ґрунтовно, із використанням матеріалів польських архівів та бібліотек, дослідив цю непросту проблему о. Григорій Купріянович у розвідці «Варшавський період у житті та діяльності Івана Огієнка» [7, с.158–201], чітко окресливши три підперіоди у варшавському періоді життя Огієнка [7, с.184]. Микола Тимошик, автор праць про Огієнка і невтомний видавець його творів, наводить фрагменти листів Огієнка до К.Студинського та Б.Барвінського [11, с.96], які проливають світло на обставини його перебування у Варшаві, висувають перед

дослідниками перспективи подальших пошуків. Мої спостереження базуються на увазі до его-документів Огієнка: щоденникових записів, листів та тих віршів, які фактично є поетичними щоденниками і нині відчитуються як психологічна самотерапія. Особисті матеріали з архіву Івана Огієнка оживляють – при активній допомозі багатьох фотогра-

фій, поштових карток, щирих і зболених віршів та щоденникових нотаток – суху констатацію, що Огієнко в 1926 році був офіційно запрошений на посаду професора Богословського факультету, „успішно викладає богословські дисципліни, оточений великою любов’ю студентів”[13]. Фото із дедикацією «Високошановному проф. І.Огієнкові від студентів українців Богословського факультету Варшавського Університету» цінне ще й тим, що вдається відчитати прізвища тих студентів: В.Шиприко, О.Цинкалевський, В.Чирський, Є.Горштинюк, Л.Машошкович, П.Доманчук, В.Голубев, А.Комаревич, К.Титар, Д. Ришковецький, І.Куріаш, В. Вишневський, К. Керлик, останній – тільки прізвище: Мартинюк.

У листі до дружини Домініки від 12.03.1926 року, написаному з Варшави, Огієнко ділиться доброю новиною. Підписавши контракт із Варшавським Університетом, він переконає, що «вступив у нову фазу нашого життя», бо «запрошують мене до Університету назавжди, - можу залишатися тут хоч і до смерті. Так принаймні запевнили мене ректор і де-

кан» [1]. Зрозуміти й чіткіше усвідомити шляхетність намірів Огієнка в контрасті з жорстокою реальністю, якими певними йому здавалися обіцянки та запевнення, - допомогли его-документи з архіву іншого українського емігранта. Щоденникові свідчення Олександра Кошиця з Києва 1919 року відтворюють пульс трагічної доби, коли Огієнко, тодішній міністр освіти, перед наступом більшовиків змушений залишити Київ, не встигнувши реально допомогти [6, с.35–36] капелі Кошиця, яка всупереч найтяжчим випробуванням вперше відкрила світові красу української народної пісні. Як і Огієнко відкрив світові силу духу української людини.

В архіві Івана Огієнка у Вінніпезі пощастило запізнатися з численними документами, цінними не тільки для історика чи музеєзнавця. Наприклад, посвідчення (Zaświadczenie) 9.06.1928 про те, що „profesor zwyczajny kontraktowy języka cerkiewno-słowiańskiego z paleografją udaje się do wojewódstw: Stanisławowskiego, Krakowskiego, Lwowskiego i Tarnopolskiego w celach naukowych. Rektorat uprasza władze o ułatwienie p.prof.Ogijence jego zamierzeń naukowych”[1]. Або ж «Zaświadczenie» від 1.10.1926 від ректорату для гімназії Т. Рейтана про те, що Анатоль та Єжи Огієнко є синами професора Яна Огієнка. Чимало інших документів 1926-1931 рр. потверджують активну діяльність Огієнка на науковому полі: це і запрошення до участі у першій виставці білоруської та української преси у Варшавському університеті 27-28.09. 1927, і особисте запрошення від митрополита Діонізія від 4.11.1927 прибути в день 8 листопада на засідання комісії «по перекладу Святого Письма, книжок Богослужбових і підручників Науки релігії на українську мову»[2]. Це також легітимація № 220 учасника Першого з'їзду слов'янських філологів у Празі від 1 до 18 червня 1929 року, карта учасника № 429 від такої поважної установи, як „Polska Akademia Umiejętności” про те, що професор Огієнко запрошений до участі в науковому з'їзді ім. Яна Кохановського 8, 9 і 10 червня 1930 року: „Upoważnia do udziału w posiedzeniach naukowych, wstępu na Wystawę zabytków sztuki Renesansu, Wystawę druków, Koncert muzyki staropolskiej, „Odprawę Posłów Greckich”, oraz do otrzymania druków zjazdowych, katalogów wystaw i wydawnictwa „Kultura Staropolska”. Показовим є офіційний лист (L. 149/3) датований 18.05.1931 від керівника студій православної теології Діонізія до Огієнка як «Zastępcy Kierownika Studium Teologii Prawosławnej» із проханням виконувати деканські функції на час відсутності Діонізія, який вибирався на візитаційну подорож на Волинь[1].

Матеріали з Вінніпезького архіву доповнюють ті важливі факти та події, які ретельно віднайшов, вивчив та кваліфікував професор Г.Купріянович [7, с. 176–177,198–199]. Серед віднайдених Г. Купріяновичем в архівах Польщі і свідчення про опікунство Огієнка від початку праці в університеті – над Українською Студентською Громадою у Варшаві, Почесним Головою якої він згодом був обраний. Крім того, «Українське товариство допомоги слухачам-українцям Варшавських вищих шкіл» також було засноване з ініціативи Огієнка, який обстоював аполітичність і Громади, і Товариства. Українською Студентською Громадою Огієнко опікувався навіть після втрати праці в університеті, коли (з початком 1933 року) видавнича діяльність цілком заволоділа його увагою, зусиллями, часом. Масштаби зробленого Огієнком у цій ділянці оприявнює оперта на львівських рукописах та Архіві Нових Актів у Варшаві розвідка М.Тимошика «Українознавчі проекти видавництва «Наша культура» у Варшаві (20-30-ті роки ХХ ст.) та їх актуальність для сучасності»[12, с.367 – 379].

У 1932 році ректорат Варшавського Університету не продовжив із Огієнком контракту на наступний рік*. Тобто це було звільнення без жодного попередження, без подання причини й без прожиткового забезпечення, що стало великим ударом для родини із трьома дітьми. Новим лихом для родини стала хвороба дружини, яку оперували в шпиталі св. Лазаря у Варшаві 10 березня 1934 року. Найбільшим ударом була невдовзі смерть дружини і помічниці Домініки Данилівни 19 травня 1937 року. На роковини її смерті професор Огієнко видав працю „Постання азбуки й літературної мови у слов'ян”, яка має посвяту „Моїй найдорожчій дружині – помічниці Домініці Данилівні Огієнковій на світлу й вічну пам'ять”. Варто тут підкреслити, що ця праця „Постання азбуки й літературної мови у слов'ян”, а також наступна, а саме „Костянтин і Мефодій” за свідченням професора С.Килимника, у 1937 році стали обов'язковими підручниками для докторантів славістики в університетах Праги та Відня[5].

Посеред листів подяки від студентів та науковців цілковитим дисонансом є лист до «Księdza Metropolity D.Waledyńskiego, kierownika Studium Teologii Prawosławnej» від ректора М.Міхаловіча від 28.08.1931 про те, що семінар І.Огієнка з церковнослов'янської мови та палеографії є зайвим. Це означало, що Огієнко втратив працю, а його родина із 3 дітьми залишилася без засобів для прожиття. В архіві є крихітна вирізка із газети, невідомо якої саме, з анонімною інформацією під заголовком «Недоля українського вченого» про те, що 8 червня 1931 року сенат Варшавського університету обрав був професора Огієнка заступником декана православного факультету і на наступний 1932-1933 академічний рік, уже втретє. А повернувшись з відпустки, професор «застав несподіване повідомлення ректорату, що міністерство не дозволяє продовжити з ним контракту»[1]. Огієнко – колишній міністр освіти й віросповідань УНР, один із основоположників і ректор Кам'янець-Подільського університету, шанований вихованцями у Варшавському університеті – віч-на-віч опинився перед новими викликами. Архівні скарби Огієнка в Ukrainian Orthodox Church of Canada, які містяться в 98 коробках, зафіксували ще складніші випробування, які чекали Огієнка попереду. Так, наприклад, у щоденнику-блокноті запис, зроблений 11 квітня 1945 року в містечку Feldkirch:

Із міста до міста, як заєць загнаний,
Без сонця, без їжі, без даху...
Один тобі уділ на кару посланий
Наїстись понижень та жаху...[3].

У жовтні 1939 року Церковне Управління в Холмі покликає професора Огієнка на свого Владика. 19 жовтня 1940 року на Холмській Горі в Катедральному Со-

* Архівні матеріали дають суперечливу та неоднозначну інформацію про драматичні події 1931 року в житті родини Огієнка. Можливо, ми так ніколи й не дізнаємося, які чинники сприяли усуненню з університету одного із найкращих викладачів.

борі відбулася урочиста хіротонія нового Владика. 18 березня 1942 року Огієнко був піднесений до гідності Митрополита [14, с.8].

Іван Огієнко став Митрополитом Української Православної Церкви в Канаді у 1951-му, коли виповнилося 60 років від поселення українців у Канаді. Газета на першій сторінці представила матеріал на тему „Ukrainian jubiler. 1891-1951. Sixty Years In Canada” [17, s.1]. Архівні матеріали оприявнюють психологічну канву цих пунктирно накреслених подій у долі І. Огієнка. Щоденникові записи, пересипані віршами, часто переповненими відчаєм, розкривають, як у праці Огієнко шукав і ліку, і забуття, і розради, і спокою. Жив вірою у слова Святого й Верховного Апостола Павла, „ті, що трудяться в слові, достойні подвійної честі”.

...Чи можна собі уявити, що коїлося в душі митрополита Іларіона, Митрополита Української Православної Церкви в Канаді у Вінніпезі коли під час урочистостей на честь його 75-річчя з дня народження інженер Ю.Онуфрійчук (автор доповіді „Митрополит Іларіон як національно-громадський діяч”) підніс Ювілятові символічний подарунок. Це була часточка мозаїки із Софійського Собору в Києві [4,с.1]... Як наголошувала канадська преса, такий ювілей улаштував „увесь український світ по цей бік залізної заслони” [15] у днях 4 і 5 травня 1957 року.

Заключне Слово Ювілята – це був „один великий пеан на честь праці” [16]. Мав особливе право його виголосити. Так, на ламах часопису «Віра й культура», «особистій трибуні митрополита Іларіона» [10, с.137], як переконує ґрунтовна розвідка Є.Сохацької, побачили світ численні літературознавчі праці Огієнка канадського періоду його життя і творчості.

Доля митрополита Іларіона потверджує слова, народжені живим пережиттям тих ювілейних днів великої людини: „Від юних літ він надивився на нещастя нашого народу і прийшов до переконання, що над тим народом треба багато попрацювати і тоді він воскресне. Ювілят ніколи не зазнав спочинку від праці. Праця для народу все була ціллю його життя і до тієї праці він усіх закликає, а зокрема нашу молодь” [16]. Щоденники Огієнка розкривають зсередини суть такої поста-ви, і у великих чинах, і в природніх для кожної людини помилках. Не втрачаю надії у властивому часі видати щоденникові нотатки Огієнка і з 1920 року, і з пізніших років [9], які відлунюють пережитим і в Україні, і на чужині, викристалізу-ваним у його афоризмах, один із яких справедливо нагадує, що «трагедія нашого народу в тому, що він не вміє плекати своїх великих людей» [8].

ЛІТЕРАТУРА

1. Архів Івана Огієнка у Вінніпезі, коробка 1, режим доступу 3.07.2015.
2. Архів Івана Огієнка у Вінніпезі, коробка 1, режим доступу 16.07.2015.
3. Архів Івана Огієнка у Вінніпезі, коробка 4, режим доступу 16.07.2015.
4. Вісник/The herald, Вінніпег Манітоба, 15 травня 1957 року, число 10, с.1.
5. Килимник С. „Велетень праці – митрополит Іларіон”. Доповідь на Академії в честь 75-річчя митрополита Іларіона в Торонті. Архів Івана Огієнка у Вінніпезі, ВК 44, режим до-ступу 3.07.2015.

* 50-річчя творчої діяльності Івана Огієнка було відзначено в 1947 році, про це є стаття в канадській газеті «Українські вісті»: Чапленко В. Борець за нашу мовну культуру (До 50-річчя діяльності І.Огієнка) (в:) Українські вісті, Вінніпег, число 53-54 (111-112), с.7. Тут відзначається, що перша стаття Огієнка була надрукована 1897 року в газеті „Сельский Вестник”.

-
6. Кошиць Олександр. З піснюю через світ (Подорож української республіканської капелі). Перший том, друге видання, Ukrainian Cultural and Educational Centre, Winnipeg 1986. - С.35-36.
 7. Купріянович Григорій. Варшавський період у житті та діяльності Івана Огієнка (1926-1940) // Віра й культура/Faith and Culture. This issue of the journal is dedicated to the memory of Metropolitan Ilarion (Prof. Dr.Ivan Ohienko) 1882-1972., Prepared for publication by Ecclesia Publishing Corporation in Winnipeg, 2010, Printed by Derksen Printers Ltd., 2008-2010, число 15.-С. 176-177, 198-199.
 8. Огієнкові афоризми і сентенції. До 115-річчя від дня народження Митрополита Іларіона (Огієнка). Упорядкування, вступна стаття і покажчик Зиновія Тіменика, Інститут народознавства НАН України.- Львів 1996.
 9. Перший із щоденників Огієнка з 1920 року, останні нотатки вже хворого митрополита датуються
 10. Сохацька Євгенія. Іван Огієнко (митрополит Іларіон) – літературознавець і літературний критик (за сторінками «Віри й культури», 1953-1967 рр.)// Studia polsko-ukraińskie, nr 2, Red.V.Sobol.- Warszawa: Zakład Graficzny UW, 2015.- S.137.
 11. Тимошик Микола. «Лишусь навіки з чужиною». Митрополит Іларіон (Іван Огієнко) і українське відродження. - Вінніпег-Київ: Науково-видавничий центр «Наша культура і наука», 2000.- С.16.
 12. Тимошик Микола. Українознавчі проекти видавництва «Наша культура» у Варшаві (20-30-ті роки ХХ ст.) та їх актуальність для сучасності // Studia Ucrainica Varsoviensia, nr3, red.I.Mutnik.- Warszawa 2015.- S. 367-379.
 13. Український голос, Вінніпег, Манітоба, середа 10 квітня 1957 року, число 15.
 14. Український голос, Вінніпег, Манітоба, середа, 24 квітня 1957 року, с.8.
 15. Український голос, Вінніпег, Манітоба, 15 травня 1957 року, число 20.
 16. Український голос, Вінніпег, Манітоба, 22 травня 1957 року, число 21.
 17. The Winnipeg Tribune, Winnipeg, september, 1951, page 1
- 50-річчя творчої діяльності Івана Огієнка було відзначено в 1947 році, про це є стаття в канадській газеті «Українські вісті»: Чапленко В. Борець за нашу мовну культуру (До 50-річчя діяльності І.Огієнка) (в:) Українські вісті, Вінніпег, число 53-54 (111-112), с.7. Тут відзначається, що перша стаття Огієнка була надрукована 1897 року в газеті „Сельский Вестник”.